Digitales Brandenburg

hosted by Universitätsbibliothek Potsdam

Zaṿl rimer

Menaḥem
םחנמ

Ṿarshe, 1923

לטיפּאַק עטסקעז סאָד

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-8195

Visual Library

דאָס זעקסטע קאַפּיטל

אין אָנהויב פון דעם פערטן זומער, ווען די נעכט
אין בלויען כשוף האָבן אָנגעפילט מיט פּאָרלעך די אַלייע,
וואָס ציט זיך צווישן לינדנביימער צו דער פעסטונג,
און אויף דעם ברעג פון טייך, האָט זאַוול אָפּגעזוכט
פאַר זיך אַליין אַ נייעם וועג. אין עק פון שטאָט,
וואו ס'האָט דעם קייסערס סאָד זיך אויסגעלאָזט, איז אויפן טייך
נעוועזן אַ פּאראָם, וואָס האָט גענומען פאַר אַ קאָפּיקע
אויף יענער זייט (צוריק – אומזיסט). פון דאָרטן האָט אַ שליאַך
געפירט אין שטעטל, צוויי דריי ווערסט אַוועק,
וואָס האָט זיך אויסגעלייגט אַרום די פּאָרטן און קאַזאַרמעס,
און שמאָלע וועגן האָבן זיך געצויגן צו די דערפער
און הויפן פריצישע, אויך זיי, די שמאָלע וועגן,
באַזעצט מיט הויכע טאָפּאָלן פוןביידע זייטן,
צי גאָר מיט ברייטע קאַשטאַנביימער. ס'האָט זיך פריי
דאָס פעלד געשפרייט אויף אַלע זייטן, און ביינאַכט
האָט בלויז אַ היים-גייער געשפּאַנט וואו אויף אַ שטעג,
צי ס'האָט אַ פּ׳יערש פורל זיך געשלעפּט אַ סקריפּענדיקס,
און ווער עס איז געגאַנגען אָן אַ ציל פאַר זיך
האָט אין דער גרויסער צוויבערלעכער שטילקייט, אין די קלאַנגען,
וואָס קומען פון דעם פעלד, געפילט ווי ער זאָל גיין
מיט נאַכט ביים זייט ווי מיט אַ לעבעדיקן נפש,
און זאַוול האָט אַזוי פון דעם דערציילט:

עס האָט לבנה־שײַן
צו מיר אַרײַנגעשײַנט.
מיך רופט אין פעלד אַרײַן
די נאַכט, מײַן גרויסער פֿרײַנט.

מיט שטערן־גאָלד באַצירט
האָט זי איר טונקל קלייד,
און גייט אַנטקעגן מיר
און רעדט צו מיר אָן רייד.

— דײַן נעכטן איז אין רויך
אַוועק ווי שטרוי, וואָס ברענט,
און ס׳קומט דער מאָרגן אויך
צו דיר מיט פֿוסטע הענט.

וועסט ווײַטער דײַנע זאָרג
באַהאַלטן טיף אין האַרץ,
ווי איך מײַן סוד פֿאַרבאָרג
אונטער אַ מאַנטל שוואַרץ.

נאָר נאָך די פֿאַלשע טעג
וועסטו נישט זײַן אַליין.
איך וועל דײַן שטילן וועג
מיט דיר אינאײנעם גיין.

זי רעדט צו מיר אַזוי
און פֿירט מיך בײַ דער האַנט
אין ווײַסן זילבער־טוי,
ווי אין אַ צויבער־לאַנד.

עס טאַנצן שאָטנס בלייך,
די שטילקייט זינגט איר ליד,

און פייכטע גראָזן ווייך
פאַרעלינגען מיינע טריס.

ביז שטערן-שיין פאַרגייט
אין ווייטן הימל וואו.
ווערט בלייך איר שטערן-קלייד
און ס'בויגט דעם קאָפּ צו רו.

איך גיי ביז צו מיין טיר
מיט בלייכן ליכט באַשיינט.
כ'ווייס, מאָרגן וואַרט אויף מיר
די נאַכט, מיין גרויסער פריינט.

און ווען ער האָט אין אָוונט זיך פאַרנומען מיטן וועג,
וואָס פירט איבערן טײַך אויף יענער זייט,
איז ער געגאַנגען טריט ביי טריט, דעם קאָפּ געהויבן,
און האָט געפילט, אַז אַלץ — די ביימער, סלופּעס,
די הייזער און די גראָזן — אַלע קוקן זיי אויף אים
און זעען, אַז ער טראָגט אַ סוד מיט זיך,
אַ גרויסן, וויכטיקן, נאָר פון דעם סוד אַליין
און פון זיין גרויסן פריינט ווייס קיינער נישט
און וועט נישט קיינמאָל וויסן.

ווען ער האָט דערנאָך
אַרום שבועות-צייט דערהערט, אַז בעקא קומט
און מיט אַ קינד, איז אים אַפילו איינגעפאַלן
אַ זאָג אַזאַ: — אָט לאָמיר זען! — און גייענדיק אהין,
געגאַנגען נישט אַליין, נאָר נאָך פון עמיצן באַגלייט,
וואָס וועט, אַ נישט-געזעענער, אים זיין אַן אָנלען אין אַ נויט.
די פרייד פון בעקאן, שטיל און אָפן אים אַנטקעגן,
האָט אים צעמישט. געהאַלטן אים פאַר ביידע הענט,
פאַרקוקט זיך אים אין די אויגן, צוגעלאַכט פון גליק

און נאָכאַנאַנד גערעדט: – וואָס מאַכט איר, זאָל?
אָט זע נאָר, ער איז אַלץ דערזועלבער. מאַמע, מאַמע,
אָט איז דאָך זאָל דאָ! נו, זעצט אייך, קומט!
אַראָפּגעזעצט אים אויף דער אָטאָמאַנע נעבן זיך,
געטוליעט זיך צו אים, און מיטן האָט די אַם
דאָס קינד, אַ יינגעלע, אַריינגעבראַכט, האָט זי צו אים
דאָס צוגעטראָגן, זיך געפריידט מיט ביידן גלייך,
און ער האָט זיך פאַרלוירן פאַרן קינד, געשמייכלט
און נאַריש מיטן צונג צו דעם געקלאַפּט. ערשט ווען דאָס קינד
איז ווידער ביי דער אַם געווען און בעקאס אויגן האָבן אַלץ געשיינט,
האָט ער זיך צוגעקוקט צו איר: נאָך לייכט און דין
ווי גאָר אַ מיידל, אָבער איבער אַלץ אין איר
איז צוגעקומען אַזאַ וואַרעמע און גוטע ווייכקייט
און ס'איז אים איינגעפאַלן מיטאַמאָל: ער וואָלט געוואָלט
זי זען זיך אָנבויגן איבערן וויגל פונם קינד,
די ווייסע ברוסט אין מיילכל, אירע האָר צעשאָטן
און אין די אויגן אַזאַ פייכטקייט – וואָס וואָלט ער געטאָן?
נו, טאַקע, וואָס? ער וואָלט זיך אויסגעצויגן אויף דער ערד,
צו פוס ביי איר געלעגן און געקוקט – דאָס אַלץ.
און זיצנדיק אַזוי, קוקט ער זי אָן פאַרחושט,
ביז בעקא כאַפּט זיין בליק: – וואָס קוקט איר אַזוי, זאָוול?
נאָך איידער ער האָט צייט זיך צו פאַרלירן
הערט ער אַליין דעם ענטפער נישט: – איר זענט געוואָרן שיין!
און בעקא הויבט אָן לאַכן, לאַכט מיט אַזאַ פייכטקייט
אין יעדן קלאַנג און נעמט אַרום זיין אַקסל
און טומלט: – מאַמע, זאָוול מאַכט דאָך קאָמפּלימענטן! –
און ס'דאַכט זיך – טרערן קלינגען אין איר קול.

דאָס נחת איז געווען גרויס אין הויז – און אַלץ דורך איר.
איז בעקא אומגעגאַנגען ווי אַ בת-יחידה, און די קורצע צייט,
וואָס זי איז אין דער היים געווען, האָט זי פאַרלאַנגט,
אַז זאָוול זאָל אַריינקומען כאָטש יעדן צווייטן טאָג.

עס איז געווען מאָדנע – דאָס פֿאַרהאַלטן זיך פֿון זיי.
כאָטש ער האָט נאָכן ערשטן אָוונט אויסגעשפּירט,
אַז ס'איז נישטאָ זיך וואָס צו שרעקן, האָט ער דאָך
זיך נישט באַשלאָסן צו פֿאַרלאָזן פֿאַר דער טיר
דעם צווייטן, נישט-געזעענעם, וואָס האָט באַגלייט אים.
אַ ביסל – ווייל ס'איז דאָך געווען זיכערער,
און מער נאָך, ווייל עס וואָלט געווען אומטריי פֿון אים
צו לאָזן יענעם אויף דער גאַס. איז יענער גלייך מיט אים
געזעסן צווישן אים און בעקאַן אויף דער סאָפֿע, האָט שפּאַצירט
אין מיטן, צווישן אים און איר, אין גאַס,
און בעקאַ האָט אין זאַוולס שטייפֿקייט, אין דעם שטאָלץ,
וואָס האָט געווייט פֿון אים, געשפּירט, אַז עפּעס פֿעלט
אין זאַוולען פֿון אַמאָל און בלינדערהייט געזוכט
זיך איינקויפֿן צוריק ביי אים אין פֿריינטשאַפֿט.
אַזוי האָט זי אַן אָוונט איינמאָל אויפֿגעכאַפּט אַ בליק
פֿון ליזען אויף איר לערער און אַ רוף געטאָן זי, פֿרעגנדיק:
– דו האָסט אים ליב? – די קליינע האָט צוערשט
געענטפֿערט פּשוט: – יאָ. – נאָר בעקאַ האָט זי צוגעהאַלטן
און נאָכאַמאָל: – דו האָסט אים זייער ליב?
דאָ האָט דאָס מיידל שוין אַראָפּגעלאָזט די אויגן,
און בעקאַ האָט זי צוגעצויגן, גלעטנדיק דעם קאָפּ
און אָנגעהויבן: – גוט אַזוי! מען דאַרף אים ליב האָבן.
אַזאַ ווי אונזער זאַוול דאַרף מען ליב האָבן. –
ער האָט עס צוגעהערט און גאָרנישט. בלויז געפֿילט
אַ קוש צו טאָן די קליינע און זי אָפּלאָזן.
און ווידער שמועסן געפֿירט, און אַז מ'האָט אָנגעזאָגט.
אַז בעקאַ מיט דער מאַמען און מיט ליזען פֿאָרן אָפּ
אויף זומער אין די וועלדער, האָט ער בלויז אין זיך
אַ זאָג געטאָן צום אַנדערן: – איז בלייבן מיר אַליין...
און דאָך דערנאָך, אין פֿעלד אַליין שפּאַצירנדיק,
צוזאַמען מיט די גוט-באַקאַנטע קלאַנגען פֿון דער נאַכט,
געהערט אַמאָל ווי הינטער אים אין וויכן פֿיגסטער

זאָל נאָכגיין טריט בײַ טריט אַ יונגע מאַמע, שעפּטשענדיק:
– אַזאַ ווי אונזער זאַוול דאַרף מען ליב האָבן...
און אפשר איז עס נאָר די נאַכט אַזוי געווען.

דאָס פרעמדע, וואָס האָט אָפּגעשיידט פון גרויסן פריינט,
איז נישט געקומען מיטאַמאָל, נאָר שטילערהייט
פאַרגנבעט זיך, אַרומגערינגלט אים מיט רייד
און אומרואיקן שאָרכן ווי פון בלעטער אין אַ גאָרטן,
כאָטש אין דעם אַלעמען האָט ער צוריק דערמאָנט זיך
ערשט דעמאָלט, ווען די פרעמדע זאַך איז שוין געווען אַרום
און אים געהאַלטן אַ געבונדענעם. באמת –
וואָס איז דאָס פאַר אַ נאָווינע צו הערן ווי די מאַמע
קומט אָנגעלאָדן מיט אַ פּאַק מיט נײַעסן פון מאַרק?
איז ער מחויב אויסצוהערן אַלץ? מעג זײַן אַפילו,
אַז דאָס מאָל איז עס נישט פון יקרות אויף קאַרטאָפל,
און נישט פון דעם, ווער ס'שלעפּט זײַן ווײַב צום רב,
און נישט פון יידענעס, וואָס האָבן זיך צעשלאָגן אויפן מאַרק,
נאָר פון קייסאָרים, וועלכע קריגן זיך –
איז וואָס דער חילוק? שלאָגן זיך קייסאָרים.
און אויב אַפילו ס'האַלט דערבײַ, אַז אונזער קייסער אויך
זאָל זיך אַרײַנמישן – איז זאַוול נישט קיין שלעגער
און ס'אַרט אים נישט דער קייסער. נישט ווײַל דורך די יאָרן
פון שמועסן אויפן בולוואַר, פון רייד אין קרײַז
און לייענען אין ביכלעך איז ער אויפגעקלערט געוואָרן
און האָט עפּעס צום קייסער. ס'איז דאָך בלויז פון ביכלעך,
און שווער זיך פאַרצושטעלן יענעם ווי אַ מענטשן,
וואָס לאָזט זיך ליב האָבן, צי פײַנט האָבן. אַ קייסער –
אַזאַ נישט־מענטשלעכע און ווײַטע זאַך – וואָס גייט ער אָן?
און אויב ער וויל זיך שלאָגן – וועט מען שרײַבן אין די בלעטער
און זאַוול וועט עס לייענען. די מאַמע זאָגט בײַם טיש:
– געלויבט דער אויבערשטער, וואָס כאָטש דער ייִנג אַליין
האָט נאָך געהאַט אַ ביסל שכל. – זאָגט אַזוי און קוקט

מיט פאָרוואורף אויפן מאַטן, וועלכער ברומט אַרויס:
– עס, ווייס איך דאַרטן וואָס די בלעטער שרייבן.
דאָס רעדט זיך וועגן משהן. אָבער משה אויך
איז ערגעץ איבער ימים ווייט און ווייטער נאָך פון אַלץ,
וואָס שרייבט זיך אין די בלעטער. און דערווייל
בליט-אויף דער זומער אין זיין פולער צייטיקייט.
אין גערטל פאַרן פענסטער שטייען געלע „רויזן" ווי די טעלער
מיט פעטע בלעטער אומגעזוימט און אָנגעזעצט געדיכט
מיט שוואַרצע קערעלעך. עס פאָרן דורך אין מאַרק אַריין
די וועגענער מיט פרישן היי, אַ שטאָך די הייך,
און ס'טראַכט די מאַמע קוקנדיק, אַז ס'איז שוין צייט
די שעניקעס איבערצושיטן. שבת נאָכן עסן
פאַרנעמען זיך די יונגע לייט, אָנשטאָט אין קייסערס סאָד,
אין סאָד צום אַלטן גוי אויף יענער זייט פון שטאָט,
וואו ס'שטייען שוין די פולע קערב מיט אויבס און ס'שמעקט
מיט פייכטקייט פון די שמאָלע סטעשקעס. און די נעכט
אין דרויסן זענען וואונדערלעך, יאָ, וואונדערלעך אין זייער בלוי
און פרישער קילקייט – ווען מען אַרט עס פאַר די רייך
פון ווייבער אויפן מאַרק און פאַר דאָס שרייען פונם ייִנגל,
וואס לויפט אַרויס מיט בלעטער אויפן גאַס?
צי קען דען זאָוול נישט די טאכטער פון דעם דרוקער,
וואָס דרוקט דאס בלאַט אין הויף דאָרטן, פון וואַנען
דער ייִנגל איז אַרויס נאר וואס?

בּיז פון דער באַן

און פון די לאַגערן אַרום האט זיך גענומען ציען
אַ לאַנגע קייט פון זעלנער איבערן שאָסיי, און יעדן טאג
אַלץ נייע הילכעדיקע מאַרשן פון אָרקעסטערס
פאָרויס די פּאָלקן האָבן פון די ווייטסטע גאַסן
די קינדער צום שאָסיי אַרויסגערופן, און געגאַנגען
איז פּאָלק נאך פּאָלק, באַגלייט פון ביידע זייטן
מיט באָרוויסער פאַרשמירטער קליינוואַרג, און פון פענסטער,
פון טירן און פון גאַסן האָבן נאָכגעקוקט די גרויסע.

אין דאַן דאָס בלאַט מיט גרויסע ווערטער און ווען שפּעט נאָכמיטאָג–
עס איז געווען פרייטאָג – האָבן מאַמעס זיך אַרויסגעלאָזט
די קינדער זוכן אויסצוצוואָגן זיי לכּבוד שבת,
איז מען געלאָפן מיט דער גאַנצער לענג פון דעם שאָסיי,
וואו זעלנער, וועגענער, האַרמאַטן, איינגעשפּאַנט
אין דריי פּאָר פערד, האָבן געשלעפּט זיך נאָכאַנאַנד,
און מ׳איז געלאָפן נישט ווי זיי צו נעמען אויסצוצוואָגן,
נאָר ווי צו ראַטעווען פון עפּעס אַ בהלה. אויף דער נאַכט,
פון דאַוונען קומענדיק, האָט שוין דער טאַטע אויסגערעכנט,
ווער ס׳דאַרף זיך מאָרגן צושטעלן צום קאָמענדאַנט,
און נאָכן עסן האָט זיך זאַוול, גאָר ווי אין די אַלטע צייטן,
אַוועקגעלאָזט אין גאַס. אָט פּשוט זיך פאַרבענקט נאָך מענטשן,
געוואָלט זיי הערן רעדן, אומגיין צווישן זיי
און זיין מיט אַלעמען. זעט אויס, אַז וואָס ער האָט געהערט
אין גאַס האָט אים נישט גוט געטאָן, ווייל מאָרגן פרי,
ווען אַלע האָבן זיך אַוועקגעלאָזט צום פעלד, צו די גרופּענע,
איז ער געבליבן אין דער היים, ווי זיך באַהאַלטנדיק
פאַר דעם, וואָס קאָן אים ווידער טרעפן אויף דער גאַס.
אין אמתן האָט ער געוואוסט, אַז ס׳וועט נישט העלפן,
ווייל וואָס ער האָט אין בוך געלייענט, איז געווען טויט,
און ער האָט אָנגעהויבן קוקן אומבאַוועגלעך אויף די שורות
און גאָר זיך וואונדערן אויף דעם, ווי אָט די שוואַרצע צייכנס
באַדייטן לעבעדיקע קלאַנגען, ווערטער און געדאַנקען,
פון וועלכע ס׳קלאַפּט אַ האַרץ, און ס׳איז אים איינגעפאַלן,
אַז ערגעץ שטעקט אַ ליגן דאָ, און די, וואָס האָבן אויסגעטראַכט
די שוואַרצע צייכנס, נאַרן אָפּ די וועלט מיט עפּעס,
נאָר קיינער ווייסט נישט, וואו דער ליגן שטעקט.
ס׳איז שפּעט געוואָרן, עלף און צוועלף אַ זייגער –
און קיינער איז נישטאָ, האָט ער נישט אויסגעהאַלטן מער.
אַרויס אין גאַס, און פון דער ווייטן הערנדיק
די קלאַנגען פון אָרקעסטער, איז ער שטיין געבליבן אָן אַ זייט
און זיך גענומען צוקוקן. מען האָט אויפן שאָסיי

געפירט אַ פּאַרטיע, אויסגעשטעלט צו פּירן אין אַ ריי,
באַבערדיקטע און שווערע פויערים און יידן,
פון פּאַרנס און פון הינטן זעלנער, און ביים זייט,
ווי פראַנזן הענגענדיק אַרום אַ גלייכער שטיק —
צעוואָרפענע, צעהיצטע יידענעס און פויערטעס און קינדער,
און אויב ס'האט עמיצער געוויינט אדער געשריגן צווישן זיי,
האט דער אָרקעסטער עס פאַרהילכט און פאַרטרומייטערט.
איז ער געשטאַנען אָן אַ זייט, זיך צוגעקוקט אַ ווייל
און זיך צוריק אַהיים געלאָזט, ווי מורא האָבנדיק
מען זאָל אים דא נישט כאַפּן, נישט דערוויסן זיך,
אַז ער איז דאָ געווען. צוריק דאָס בוך אין האַנט גענומען,
און שפּעטער, ווען מ'איז אָנגעקומען, און די מאַמע
האָט נאָך אַ לאַנגן וואַרטן אומגעקערט זיך מיטן טשאָלנט,
איז ער ביים טיש געזעסן און זיך צוגעהערט צו דעם,
וואָס האָט זיך דעם פרימאָרגן אָפּגעטאָן אין שטאָט,
ווי ער וואָלט קיינמאָל קיין זאַך נישט געזען. מ'האָט אָפּגעגעסן,
מ'האָט נאָך פון טיש נישט אויסגערוימט, ווען אין דער טיר
האָט זיך באַוויזן חיה ריווע: — נו, און איצטער, מומע?
אַז וואָלט אים כאָטש די ערשטע קויל געטראָפן דאָרט!
די מאַמע האָט אַזש אויסגעשריגן: — שטילער, דו!
נישט אין אַ בייזער שעה אַרויסגערעדט! — נאָר יענע האָט געקוקט,
זיך איינגעגראָבן מיטן רוקן אין אָשאַק פון טיר
און זאַוול האָט דערזען, ווי ס'פלאַמט איר פּנים,
דאָס מויל איז אויסגעקרומט און ס'הויבט זיך נישט די האַנט
אַ וויש צו טאָן די טרערן פון די באַקן. שטייט אַזוי,
ביז ס'קומט די מאַמע צו און נעמט זי ביי דער האַנט:
— וואָס שטייסטו? זעץ דיך! — זעצט זי זיך אַוועק
און רעדט אין זיך אַריין: — וואָס וועט שוין איצטער זיין?
וואָס קאָן שוין איצטער פון מיר ווערן, מומע?
די מאַמע זאָגט עפּעס, נאָר זאַוול ווייסט, אַז ס'איז נישט דאָס,
און ער אַליין, כאָטש ער וואָלט עפּעס זאָגן — און ער וויל,
פון זינט זי איז געשטאַנען ביי דער טיר אַזוי — ווייס אויך נישט וואָס.

ער ווייס נישט וואָס. און קיינער ווייס נישט. אַלע שווייגן.
שוין בעסער אָפּצוטראָגן זיך. ביים טיר טוט ער אַ זאָג:
— אַ גוטן טאָג דיר, חיה ריווע! גאָר אַ גוטן טאָג
אין מיטן שבת! דרייט זי אויס דעם קאָפּ צו אים,
אַ הויב די אַקסל און אַ שאָקל מיטן קאָפּ — און ער איז שוין נישטאָ.
געגאַנגען איבער גאַסן. אויפן פּלאַץ ביים צערקווע
דערזען אַן עולם און זיך אָפּגעשטעלט. זיך צוגעהערט
ווי עמיצער אין אַ מונדיר האָט הויך גערעדט
פון ציגל־פּלויט אַראָפּ. דערהערט מוזיק אין גאַס
און נאָכגעגאַנגען. פּלוצלינג זיך פאַרבענקט אַהין,
צום ווייסן הויז, וואו ס׳זיצט די מוטער מיט די קינדער
און שבתדיק איז דאָרט. אין מיטן וועג דערמאָנט זיך,
אַז מ׳איז אַרויסגעפאָרן אין די וועלדער. זיך פאַרקירעוועט
צו מישאס קאַבינעט. עס זיצן קראַנקע דאָרט.
וועט ער זיך אויך אָוועקזעצן און מישא וועט אַרויס
און זאָגן עפּעס. צוגעקומען, אָנגעקלונגען, נאָר די טיר
האָט קיינער נישט געעפנט. ס׳איז געוואָרן טונקל.
דערמאָנט זיך אָן פאַראַס, געטאַפּט אין קעשענע
צו ס׳איז פאַראַן אַ קאָפּיקע. פאַראַן. ער דאַרף נישט מער
די קעשענעס אויסליידיקן אויף שבת. צוגעקומען,
און זעלנער האָבן אים געפרעגט, וואוהין ער גייט?
— שפּאַצירן. — פראָסט אַזוי געענטפערט, גאָר פאַרגעסנדיק
די שרעק פאַר ביקסן. — קליין די שטאָט פאַר דיר?
פאָר ווייטער! — דעמאָלט ערשט דערשראָקן זיך,
גענומען שטעלן פיס און אָפּגעכאַפּט דעם אָטעם
שוין צווישן מענטשן אויף דער גאַס. אַרומגעדרייט זיך
ביז וואַגנען די פאַטרולן האָבן אָנגעהויבן טרייבן.
אַהיים געקומען, נישט געגעסן, נישט קיין לאָמפּ געצונדן
און אויסגעצויגן זיך אויפן געלעגער. שאַ, זאָל שטיל ווערן!
איצט דאַרף מען איינהאַלטן די בורעניש, וואָס בורעט,
און זאָל עס שטיל ווערן אַ ווײַלע. נאָכדעם דאַרף מען זיך
פאַמעלעך צוקלייבן אַהין, וואו ס׳ליגט באַגראָבן

דער וואָרצל פון דער פיינלעכער נישט־גוטקייט, אָננעמען
אַזוי פאַרגנבעט, אונטערגראָבן זיך מיט פינגער,
און אַז עס וועט שוין זיין אין פויסט איינגאַנצן – מיטאַמאָל
אַ ריס טאָן און אַרויס צום שוואַרצן יאָר! אָט ווי מען רייסט
אַ ווילד געוויקס אַרויס מיט אַלע וואָרצל־פעדימלעך.
איז – ליגט ער, און די פינגער גראָבן זיך אין דר׳ערד
אַלץ טיפער, גנבישער און ס׳איז משונה־גוט
צו טאַיען זיך אַזוי און וויסן, אַז אָט באַלד
איז אַלץ אין האַנט, און אָט! – פאַרשרפעט זאָל עס ווערן! –
אַליין זיך אַזש איבערגעקוליעט. ליגט ער אויף דער ערד
און האָט הנאה פון דעם שטיקל אַרבעט – און אין האַנט
איז גאָרנישט. גאָרנישט, ליידיק... און אין מח גייען אום
צוריק די אָפגעריסענע און פרעמדע שטיקער אומרו,
און מיד איז ער. ער ווייס נישט ווי אַזוי און וויל נישט מער
זיך ראַנגלען — זאָל זיך טאָן מיט אים וואָס טוט זיך,
און אויס! עס קלאַפן אין די אויערן האַרמאַטן־רעדער
אויף שטיינער פון שאָסיי – זאָל קלאַפן ווייטער, זאָל עס!
און דאָרטן אויפן פעלד האָט ער געזען אַמאָל
ווי זעלנער שיסן פון האַרמאַטן. יאָ, געווען אַ חדר דאָרט,
דער רבי פלעגט אַוועק אויף האַלבע טעג פאַרקויפן טינט,
פאַרשיידענע קאָלירטע טינט, וואָס ער צוזאַמען מיט דער רביצן
האָט אין דער היים געמאַכט – און זיי, די יינגלעך, פלעגן בלייבן
און לויפן אויפן פעלד און קוקן ווי די זעלנער שיסן
פון די לאַנג־נאָזיקע האַרמאַטן. טראַך־טאַ־טראַך־טאַ־טאַ.
אַזוי אויף אַ מלחמה אויך. עס קלאַפט פון אַלע זייטן,
דערנאָך ווערט שטיל, דערנאָך באַווייזט זיך פון דעם שונאס זייט
דער גלית מיטן גרויסן פאַנצער, ווי דער רייטער
אין אייזן אָנגעטאָן, וואָס אויף די בילדער, און אַנטקעגן אים
קומט אָן דער דוד מיטן שטיינדל און דער גלית פאַלט
און אָט־אָ טראָגט מען אים אַ טויטן. נאָכדעם איז די שטאָט
באַלאַגערט פון אַרום און מאַמעס וויינען אויף די קליינע קינדער,
וואָס בעטן ברויט און האָבן נישט. און דאָ ביים ליכטל

זיצט אויך זיין מאַמע אויף אַ קלעצל אויף דער ערד
און ס'טריפט די ליכט און ס'טריפן אירע טרערן אויפן טייטש-חומש:
זי וויינט און יאָמערט אויפן קול. און ביים אָשאַק פון טיר
שטייט חיה ריווע אָנגעשפּאַרט מיט אַ צעקרימטן מויל
און אירע באַקן זענען ברודיק-נאַס. און אויף אַ פעלד
ליגט ערגעץ אַ דערשאָסענער דער מאַן אירער, דער מאַן
אין קעסטלדיקן אָנטאָן, וועלכער קומט זיך בענטשן פאַר כל נדרי,
און זאָל ליגט, און זאָל וויינט — אויף חיה ריוועס מאַן,
צי שוין אויף זיך אַליין, אויך אַ דערשאָסענעם אין בלוט —
פאַרוואָס ? — וויינט ער — פאַרוואָס האָט אים געקומט
מען זאָל אים הרגענען, אים זאָלען הרגענען אַזוי
אומזיסט אומנישט, פאַרוואָס ?

עס האָבן אינדערפרי
די גלאָקן זיך צעקלונגען אין די קלויסטערס,
פאַרביי די פענסטער זענען פון די הינטערגאַסן
די גוים דורכגעגאַנגען שטיל און זונטאָגדיק,
נאָר ס'האָט דער טאַטע אויך זיך נישט געקאָנט באַשליסן
צי עפענען די רימעריי צי ניין. אַרום אַזייגער צוועלף
איז פון דעם ווייסן הויז די דינסט אַריין און אָנגעזאָגט :
— די באַלעבאָסטע האָט געבעטן דעם הער זאָל קומען
געזעגענען זיך מיט די קינדער. — זיך געזעגענען, צו וואָס ?
איז ער דאָס מיידל נאָכגעגאַנגען, אָנגעקלונגען אין דער טיר
און נישט געקוקט ביז ער האָט זי דערהערט זיך עפענען
און עמיצער האָט אים גענומען ביי דער האַנט. אַ קוק געטאָן
און אויפגעציטערט : גאָר אַן אָפּיצער! תּאָט מישא זיך צעלאַכט,
אַריין מיטן געלעכטער צו דערציילן בעקאַן
ווי ער האָט אָנגעשראָקן זאָלען, האָט זי אויך געלאַכט,
געשפּאַסט פון אים, דעם גענעראַל פאָן יאכענפלאסטער,
האָט זאָל מיטגעלאַכט, געשעמט זיך און געפילט,
אַז אַלע שעמען זיך. ביז פריידע קומט אַריין מיט ליזען,
פון גאַס געקומען, וואו מען איז געגאַנגען איינקויפן,
און ליזע לויפט צו אים, און אויסגעוואָקסן איז זי,

אַ גרויסע מײרל שוין, און ברוין אַזוי דאָס פּנים
און שעמעוודיק די האַנט אַנטקעגן טראָגט זי. זאַוול וויל
זיך צוזעצן מיט ליזען — זיכערער מיט ליזען,
ווי מיטן לאַכן פון די אַנדערע, — נאָר ס׳קומט די מוטער צו
און פרעגט זיך שטיל: — וואָס מאַכט איר, זאַוול?
דער ברודער, דאַנקען גאָט, אַוועק באַצייטנס?
— אַוועק, — זאָגט זאַוול. ווערן אַלע שטיל
און קוקן נאָך ווי פריידע פּאַדעט אום און ווייסט נישט וואָס
אין האַנט אַריין צו נעמען. בלייבט זי שטיין אַזוי
אין מיטן שטוב, וויל זאָגן עפּעס, נאָר די אויגן ווערן פול
און טרערן רינען איבערן פּנים, רוקט מען צו אַ שטול,
צעוועקגעזעצט, און ביידע קינדער שטייען איבער איר
און רעדן מיטאַמאָל, אַז בעקא פאָרט צום מאַן אַהיים,
אַז מישא איז אַ דאָקטאָר — ביידע רעדן, און ס׳קומט אויס.
ווי פון די שטימען זייערע זאָל לויז ווערן דער קוואַל
פון איר׳ז טרערן, און זיי גיסן זיך שוין אויף די הענט,
די קינדערס הענט ביי אירע ליפּן. ווידער ווערט זי שטיל.
פרוווט אויפהויבן די אויגן און צעשמייכלט זיך
מיט ציטערדיקע ליפּן; אָבער נאָך אַ כליפּ, און מיטן קאָפּ
אין ביידן איינגענאָרעט בלייבט זי זיצן:
זי — זיי מיט ביידע הענט אַרומגענומען ביי די גאַרטלען,
און זיי — איר קאָפּ אין אַקסל האַלטנדיק. אַ ווייל אַזוי,
ווי אַ פאַרגליווערט בילד, ווי ערגעץ פון אַ בוך אַרויס.
און זאַוול זעט די פּנימער פון זון און טאָכטער
און זעט דעם ציטערדיקן רוקן פון דער מוטער
און זעט די אַנגסט אין אירע הענט אַרום די גאַרטלען זייערע,
און בלייבט פאַרגולמט אויף זיין אָרט און קאָן די אויגן
נישט אָפּרייסן פון אָט די דריי. עס נעמט זיך דאַכטן מיטאַמאָל,
אַז גאָר די נאַכט מיט אַלע זעענישן און דער טאָג פאַר דעם
און טאָג, וואָס פריער נאָך — זיי וויגן זיך אין אים,
ווי כוואַליעס אויף אַ ברויזיק וואַסער, שלאָגן זיך
און באַלד וועט ער זיך אויף צעוויינען. יאָ צי ניין?

ער וועט עס נישט! ער שטיקט די ברויזעניש צוריק
און ס׳רוישט אין קאָפּ, און דער פֿאַרשטיקטער אויסגעשריי
צעלייגט זיך און צעברעקלט זיך אין טויזנט קולות
און ס׳רודערט זיך אין אים. ווען ער וואָלט איצט געקאָנט
אין גאַס אַרויסלויפֿן, אַוועקנעמען די אויגן פֿון די דריי
און לאָזן אויסוועפּן דאָס טומלעניש — ווען ער וואָלט נאָר געקאָנט, —
איז ערגעץ דאָרטן שוין פֿאַראַן דער קלאַנג,
אָט יענער, וואָס האָט אים געפֿעלט אין אומרו,
און אָנגעכאַפּט דעם קלאַנג, וואָלט ער שוין ווייטער אים געפֿירט
און זיך געפֿינען. שטייט דערווייל די מוטער אויף,
דערזעט דאָס פּנים זאַוולס, לויפֿט איר דורך אַ דאַכטעניש,
אַז אָט־אָ גייט זי נאָך אַ תּענית פֿון דער שוהל,
אַן אויסגעוויינטע און דערלייכטערטע — אַ שאָטן בלויז אַזאַ —
און זי פֿאַרהאַלט זיך נעבן אים, רירט אָן זיין אַקסל
און גייט אַרויס. אַן אויפֿגעכאַפּטער שפּרינגט ער אויף
און זאָגט: ער וועט שוין גיין. ער דאַרף שוין גיין אַצינד.
געזעגנט מען זיך. מישא נעמט אים אין די אָרעמס
און קושט אים. נאָכדעם בעקא. בעקא אויך אַזוי,
און זאַוול שפּירט דער קליינער ליזעס אויגן אויפֿן רוקן,
ווען בעקא קושט אים. איצט רופֿט מען אַריין די מוטער.
— אַ גוטן טאָג! — זאָגט זאַוול. — ניין, וואו גייט איר?
זי קוקט אים אָן אַזאַ צעטומלטע, ווי מיט זיין גיין
זאָל עפּעס אָפּטאָן זיך פֿון הויז, ווי עמיצער זאָל מיטאַמאָל
פֿון אַלע טירן די מזוזות אָפּרייסן. — וואָס גייט איר שוין?
זי בעט זיך פּשוט: — בלייבט, וואָס איילט איר זיך?
פֿאַרבלייבט ער, העלפֿט זיי פּאַקן, היט זיך אָפּ
נישט אָנצוטרעפֿן מיט די אויגן די, וואָס האָבן זיך
מיט אים געזעגנט. ביז דער פֿאָטער קומט צוגיין.
דערציילט פֿון גענעראַל, וואָס מישא גייט אין זיין דיוויזיע,
פֿון אָנגעלאָף פֿון כלערליי פֿאָדראַטשיקעס אין שטאַב,
מען רעדט אַזוי ביים גאַנצן עסן, איינגעהאַלטן, שטייף,

און ווי מען גיט זיך נאָר אַ הויב פון טיש, זאָגט זאָוול,
אַז איצט מוז ער שוין גיין – און גייט.

אַרויס אין גאַס און נישט געגאַנגען, נאָר געשפּרייזט,
כּמעט געלאָפן, יאָגנדיק זיך נאָך דעם קלאַנג,
וואָס דאַרף אים אָנקומען פון ערגעץ. נישט געזען
די מענטשן אויפן וועג, דעם טומל און די מאָדנע בליקן,
וואָס ציען זיך נאָך אים. שוין אָנגעהויבן שפּירן,
ווי פון דער ברויזעניש אין אים און פון דער לופט צוזאַמען
קומט עפּעס אויף און שוין אין האַנט געהאַט די כּידל
און אָנגעהויבן הערן... וואָס אַזוינס – וואָס שפּילט עס?
ער ווייס נישט, נאָר עס שפּילט און שפּילט פון אים אַרויס
דאָס אַלץ, וואָס האָט קיין ווערטער נישט און מאַכט עס לויז אַזוי
און מאַכט אים לייכט. און דאָס איז דאָך דאָס גוטסקייט פון דער פידל,
וואָס ווען קיין ווערטער קומען נישט, רעדט זי פון זיך אַליין
און עפנט דאָס באַהאַלטנסטע, דאָס נישט-פאַרשטענדלעכסטע,
ווי ס'וואָלט געוועזן קלאָר אַזוי און פּשוט. זאָל זי רעדן!
פון גאַס אין גאַס אַזוי, פון קלאַנגען אַ געטראָגענער,
ביז ס'נעמט זיך אויסלאָזן און ער ווערט מיד.
ס'הייסט נישט די פיס. זיי טראָגן אַלץ ווי פריער
און אפשר שנעלער נאָך. נאָר אינעווייניק איז ער מיד
און אין דער מידקייט אויך איז דאָ אַ צוזאָג. נאָך אַ ווייל
אַזוי געלאָפן און מען קאָן שוין באַלד כּמעט מיט ווערטער
דאָס אָנכאַפּן. אַ ווייטאָק איז עס, נאָר נישט זיינער.
דאָס הייסט – יאָ זיינער, ער איז דאָ אין אים,
דאָך וואוינען וואוינט ער נישט אין אים, נאָר דרויסן
און קומט צו אים פון דרויסן. נישט ווי אַלע מאָל.
ווייל אַלע מאָל האָט עמיצער געטאָן עפּעס צו אים,
צו זאָוולען, און ס'האָט זאָוולען וויי געטאָן. בלויז אים
און ווייטער קיינעם נישט. און היינט איז עס נישט ער.
ער – גאָרנישט. אָבער עמיצן – דער מאַמען מיט די קינדער,
דער גאַס, דער שטאָט און אפשר גאָר דער גאַנצער וועלט

האָט עמיצער געטאָן אַזוינס, וואָס מאַכט עס זאָל אַ ווייטאָק
אַרומגיין אין דער לופט, און פון דער לופט קומט עס אַריין
אין אים אַריין. עס איז נישט אַזוי פיינלעך-נאָגנדיק
ווי אַלע מאָל, ווען ס'גראָבט און עגבערט אין דער טיף,
רערפאַר צעגיסט זיך עס אַרום, עס וויגט און רוישט
ווי ס'וואָלט געטראָגן אויף אַ כוואַליעדיקן וואַסער
און ס'ווילט זיך שווימען, טרינקען זיך, פאַרטרינקען זיך אין דעם.
ס'איז גוט. וואָס מיינט עס? איז עס נישט אַ שרעק אַזוי
צו פילן, אַז ס'איז גוט תּוך ווייטאָק פון דעם אַלעמענס,
פון וועלכן מאַמעס וויינען? אָבער ס'איז דאָך גוט...
עס וויגט זיך אין אַרומיקייט, עס קלעמט דאָס האַרץ
אין קלעמעניש פון גאָר דער וועלט, מען ווערט אַליין
אַ טייל בלויז פון אומענדלעכן, וואָס נעמט אַרום,
און איינס מיט דעם. ס'איז גוט — פילט זאַוול.
ערשט קומען פרישע כּחות צו, די ערד אונטער די פיס
ווערט לייכטער, ס'גייט זיך שוועבנדיק און ט'ווילט זיך
די הענט אַנטקעגן אויסשטרעקן צו דעם, וואָס קומט.
מען דאַרף נישט לויפן מער. מען קאָן פּאַמעלעך גיין,
אַזוי-אָ, טריט ביי טריט, און אפשר גאָר אינגאַנצן שטיין.
אַז ס'איז אַלץ איינס. צי גיין, צי שטיין — אַלץ איינס
ביסטו אין דעם אַרום און דאָס אַרום אין דיר.
איצט קאָן מען שוין אַפילו גיין אהיים. און גייענדיק
דערמאָנט זיך אָן דעם פריינט פון יענער זייט פּאַראָם.
נישטאָ. איצט קאָן נישט זיין דער פריינט באַזונדער
און ער — באַזונדער. ביידע איינס אַצינדערט. איינס. איינס.
פּאַמעלעך רירן זיך די פיס. נאָר אין דעם איינס
איז דאָ אַ פרייד אַזאַ, וואָס וויל אַרויסשרייען, אַ פרייד
פון ניי-אַנטפּלעקטן, וואונדער-יום-טובדיקן. שא!
מען טאָר נישט. ס'איז דאָך צער. ס'איז ווייטאָק-יום-טוב.
און ס'פּלאָנטערט זיך און ס'קלעפּט זיך וואָרט צו וואָרט:

איך האָב דעם ווייטאָק פון דער וועלט דערפילט
און איך בין איינס געוואָרן מיט דער וועלט.

און ס׳קאָן מיין האַרץ נישט ווערן איינגעשטילט,
ווייל כ׳האָב דעם ווייטאָק פון דער וועלט דערפילט.

און נאָך. און נאָך. עס פלאָנטערן זיך, קלעפּן זיך די רייד,
און זאַװל גייט אַהיים, זיך פלאָנטערנדיק מיד, און פילט
ווי ס׳זינגט דער ווייטאָק פון דער וועלט אין אים זיין ליד.